

THE IMAGE OF THE BIRD ON THE TREE OF LIFE – SYMBOLISM AND BELIEFS ¹

Elena Panayotova

elena.panajotova@gmail.com

Faculty of Educational Studies and Arts,
Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria

Abstract: *The presence of the bird of the Tree of Life in arts and crafts has been reviewed. The number of birds according to different beliefs has been analyzed. The symbolism of the different bird species is discussed. The topic was proposed for development in high school visual arts and computer graphics. Some student works are shown.*

Keywords: *Bird of the Tree of Life; Symbol of the Bird; Tree of Life; Fine Arts; Computer Graphics*

ОБРАЗЪТ НА ПТИЦАТА НА ДЪРВОТО НА ЖИВОТА – СИМВОЛИКА И ВЯРВАНИЯ²

Елена Панайотова

Факултет „Науки за образованието и изкуствата“ при
Софийски университет “Св. Климент Охридски“, България

Резюме: Направен е преглед на присъствието на птицата на Дървото на живота в произведения на изкуствата и занаятите. Анализирани са броя на птиците според различни вярвания. Разгледана е символиката на различните видове птици. Темата е предложена за разработване в часовете по изобразително изкуство и компютърна графика в средното училище. Показани са някои ученически творби.

Ключови думи: *Птица на Дървото на живота; символ на птицата; Дърво на живота; изобразително изкуство; компютърна графика*

В световното културно наследство се наблюдава сериозно присъствие на образа на Дървото на живота, изобразявано като дърво или голямо стилизирано цвете, в клоните на което често присъстват стилизирани образи на птици – символ на сговор и приятелство,

¹ The article presents results from a paper, presented at [LCH 2019](#) conference

² Статията представя и резултати от доклад, изнесен на конференция [LCH 2019](#)

крехкост и преходност на всичко земно, на връзката между земния и небесния свят. Образът на дървото на живота вълнува човешката мисъл от древни времена. Хората приписвали чудодейни свойства на дървото – от него черпели сила и мощ, прегръщали го за здраве, вземали клонки и ги носели за късмет. Постепенно сътворили и написали вълшебни приказки, в които одухотворили образа на дървото. Проп вижда причините за приказните трансформации в различни явления – митове и легенди, религии и култове, животът на хората и този в природата. Той проследява връзката на приказката с религията. Енгелс казва, че „всяка религия не е нищо друго, освен фантастично отражение в главите на хората на външни сили ... – отражение, в което земните сили вземат формата на неземни“ (Engels, 1978: p. 324). Наблюдаваните процеси и явления придобиват религиозни и фантастични форми и приказни сюжети. „В началните стадии на историята на такова отражение най-напред се подлагат природните сили“ (Prop, 1995: p. 27). Природните сили са почитани, омилювани. Във въображението на хората трайно се настанили образи като: вълшебна гора, вълшебно дърво, дърво, даряващо различна благодат, свързващо горния и долния свят. Дърветата приютяват в клоните си различни герои, помагат им в битки. Дървото е и път, и стълба – към по-висши светове. По пътя от дървото към небето често участва и птицата – като посредник между най-високите клони и върха на дървото, и небето. В клоните на приказните, митични образи на дървото на живота наблюдаваме различен брой птици – „гълъби, орли, абстрактни птици с неопределена порода“ (Tsutsiev, 2015: p. 66).

Дървото на живота е изобразявано основно по два начина – с прототип дърво от природата или с прототип ваза или друг съд с цветя или клонки. Първият начин – Дърво на живота (Световно, Космическо дърво, център на Земята) с прототип на образа дърво с ясно изразена корона, ствол и мощна коренова система, е характерен за Древна Индия, Иран, Асирия, Месопотамия, Скандинавия, Австралия, Китай и др. Птиците се изобразяват качнали по клоните на Дървото на живота.

Вторият начин е характерен за християнската традиция. Тук визуален израз на Дървото на живота е разклонено кичесто цвете или клонки, поставени в съд - саксия, ваза или чаша. "Този съд е чаша за

евхаристия, предназначен за най-великото християнско тайнство – причастието... Централният елемент подлежи на композиционно изменение... и дори само няколко стръка от лоза или друго растение, или части от тях - клон, цвят, плод - символизират Дървото на живота в християнството" (Tsutsiev, 2015: pp. 52-67). В България, Русия и Гърция така описания визуален символ е много разпространен - в стенописи, текстил, керамика, металопластика, дърворезба, каменни релефи, илюстрации на църковна литература и др. В България тази композиция като стенопис има име - Алафранга, която е изпълнявана в църковната и частна архитектура през Възраждането. В тази композиция Дървото на живота е изобразявано като силно стилизирано растение, на най-горните клони на което често са изобразявани птици. Те са кацнали върху клонките или цветовете и между тях обикновено има кичесто цвете или узрял плод. Птиците са били считани от една страна на разбирателството в дома (птиците са обърнати една към друга – в знак на сговор и съгласие). От друга страна, птиците не случайно са на най-високите клони – от там те осъществяват връзката между земния и небесния свят, между битието и висшите сили. Вярвало се е и че птиците, бидейки на по-високо, са посредник за сбъждане на мечтите и осъществяване на желания. Птицата е помагала да бъдат чути молитвите, пренасяла ги е в по-висшите нива и по този начин е помагала за здравето и благоденствието на хората. На някои места крилете на птиците са изобразявани като ангелски крила, а около главите им са изобразявани ореоли. Народът е създал с безкрайното си въображение образи от растителен и животински свят, които е вярвал, че му помагат. Затова Алафрангата е изографисвана с много внимание и любов – да има здраво и силно стъбло – символ на сила и издръжливост на хората в къщата, цветовете ѝ били с искрящи и ярки цветове – като светлите и добри събития в дома, птиците по клончетата – добри помощници и сподвижници към висшите сили.

Интересно е, че в християнския вариант на изобразяване на Дървото на живота животинският свят е представен само от птици. Отсъстват грифоните и копитните животни до ствола, както и влечугите и змиите в корените на дървото. Присъствието на чашата за евхаристия

означава, че след „най-великото християнско тайнство - причастието“ (Tsuksiev, 2015: p. 67) Дървото изразява живота в неговата най-позитивна страна, свързана с духовното израстване и по-близо до Божествения смисъл на живота. Следователно, не са необходими пазителите – грифони и копитни, които присъстват до Дървото на живота в нехристиянските му визуални варианти. Същото се отнася и до влечугите и змиите в корените, които обитават „Долния свят“, свързан с отрицателната, не духовно извисена страна живота. В Светото писание Сатаната постоянно е оприличаван на змия или на змей, дракон, който е фантастична форма на змията“ (Prior, 1993: p. 60). Броят на птиците в различните образи на Дървото на живота е различен – в зависимост от наратива, с който той е натоварен.

Фиг.1. Шаманско дърво с орел на върха (Токарев, 1980: p. 331)

Фиг.2. Цар Ашшурнасирапал II и Крилатият Бог, поклонящи се на священното дърво

(Гипсов релеф от Асирия, 9в.пр.н.е, Лондон, Британски музей)

Когато птицата на дървото е една, тя е преди всичко символ на извисяване и път към по-висши светове, към по-високо ниво на духовност. В световната литература героят има възможност да стигне до небето – чрез дървото и птицата, която поема щафетата от върха нагоре. Проп разглежда „мотивът за дървото, по което героят стига на небето... Приказката отразява широко разпространената представа, че двата свята са съединени от едно дърво. ... Представата за дървото-посредник е свързан и с представата за птицата... Всеки шаман си има

шаманско дърво, т.е. висок прът с напречни пръчки, наподобяващ стълба, на върха му е изобразен орел. Това дърво е свързано с посвещаването в шаманство.“ (Prop, 1995: p. 207).

В шумерската и други традиции ритуално се почита Дървото на живота, на върха на което има птица.

Фиг.3. Топаров, Световното дърво – универсални знакови комплекси

Фиг.4. Маслих. Русско керамично изкуство

Фиг. 5. Библейски птици – стенописи от Северна Осетия

Фиг. 6. Стенописи в Рилския манастир

Птицата на върха на Дървото на живота е символ на връзката между земния и небесния свят, затова и с нея контактуват царе и богове. Тя е път към тайнства и източник на нови възможности. Често птицата на дървото е орел – символ на неограничени сили и възможности. Най-разпространена е визуалната концепция на две птици на Дървото на живота. Когато те са обърнати една към друга, символизират сговор, любов, приятелство, съзидание и взаимопомощ, стремеж към развитие в бъдеще. В българското стенописно изкуство се среща Дървото на живота във Възрожденската Алафранга.

Фиг.7. Дървото на живота, Стефан Кънчев

Фиг.8. Серия пощенски марки „Алафранга“, Стефан Кънчев

„Две птици на Дървото на живота, обърнати една към друга, са познати в културата на скити и гърци, в руското и източно изкуство. Дървото на живота – извор на живот, заедно с двете птици – плодородие и вечен живот“ (Kuzmina, 1976: p. 56) „Растение, устремено нагоре, със симетрични листа, цветя и плодове и задължително – симетрично разположени една към друга две птици по клоните“ носи семантиката на жизнена сила и нейното проявление и развитие (Machinsky, 1978: p. 133). Често в руското изкуство двете птици се изобразяват като „птици на ягодно дърво“ или „петлета при бреза“ – като добавен символен смисъл за „сладък живот“ (Maslova, 1978: p. 178).

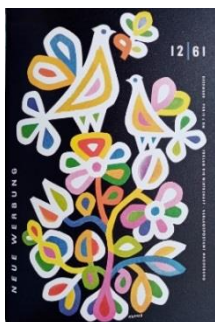

Фиг. 9. Маслих. Руско керамично изкуство

Фиг. 10. Руски мотиви за бродерия

Ангелика Хайнрих (Heinrich, 1995: p. 243) стига до извода, че „Дърво с две птици, къвящи от плодовете на дървото е мотив, заимстван от иранското изкуство, който на много места се разглежда като християнски“, тъй като той е навлязъл в предхристиянската култура и е развит по време на християнството. Когато двете птици са поставени на различни нива – това е символ на развитие на едната с помощта на другата, т.е. напомня за духовния ангажимент на всеки да подкрепя и насърчава развитието на другия.

Фиг. 11. Проект на пощенска марка, Стефан Кънчев

Фиг. 12. Стенопис от Риломанастирския метох „Орлица“

Фиг. 13. Маслих, Руско керамично изкуство

Фиг. 14. Фрагмент от иконостаса на църквата „Св. Марина“, Пловдив

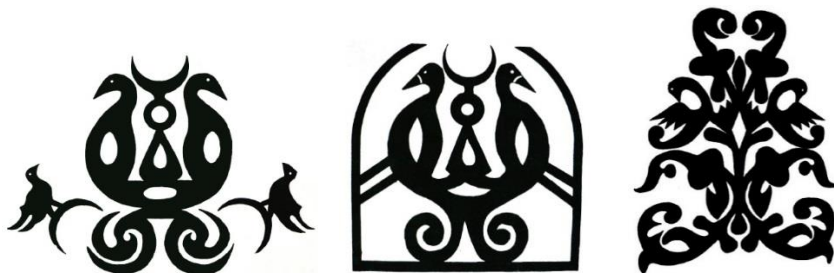
Фиг. 15. Стенопис в църквата „Усп. Богородично“, с.Ръждавица, Кюстендилско

Цуциев разказва, че жителите на Осетия „вярвали в съществуването на свещени всезнаещи птици Семург и Бидуирг. Семург гледал в бъдещето, а Бидуирг – в миналото“. Затова двете птици често се изобразявали като гледащи в две противоположни посоки, „понякога със съединени гърбове“ (Tsutsiev, 2015: p. 52). Цуциев счита, че именно това изображение със символно значение има хералдическа стойност и се явява първооснова на много гербове по света. В случая „ролята на централен, определящ елемент на композицията има Дървото на живота“, което в следващи визуални проекти се изразява понякога с части от това дърво – клонка, цвят, плод. Според Цагараев често централен елемент на композицията е свещенна ябълка,

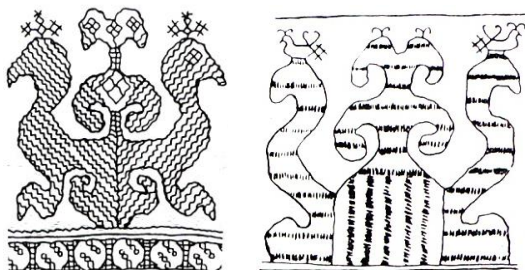

символизираща Световното дърво или Дървото на живота, като се обръща внимание на апотропейния смисъл на ябълката като даряваща живот, грижа, знание и като цяло – въплащаваша символа на създанието и развитието (Tsagaraev, 2000: p. 28).

Фиг. 16. Орнаменти от Северна Осетия (Tsutsiev, 2015)

Фиг. 17. Орнамент от върхна дреха, 19 в., Новгород,
(Tsutsiev, 2015: pp. 102, 103)

Фиг. 18. Фрагмент от иконостаса на църквата „Св. Марина“, Пловдив

Фиг. 19. Каменорезбена украса на врата в църква
в с.Дивля, Пернишко

Фиг. 20. Изображение на двуглав орел в
църквата „Св.Архангел Михаил“ в с.Студена, Пернишко

Фиг. 21. Маслих, Руско керамично изкуство

В руските легенди присъстват птиците Сирин и Алконост. Сирин е тъжна птица, а Алконост – весела. Алконост прелита над овошките през пролетта и от крилето ѝ струи сила за плодните дръвчета. Сирин и Алконост се изобразяват с гръб една към друга под Дървото на живота, тъй като те представляват двете страни на живота – светлина и тъмнина, радост и скръб.

Фиг. 22. Сирин и Алконост, Илюстрация от руския фолклор

Фиг. 23. Фрагмент от гривна, Новгород

Фиг. 24. Декорация на книга, Византия, края на XII в.

Когато двете птици гледат в една посока – според Цуциев – това знак за единен стремеж, еднакви ценности, символ на души, обединени от една идея.

Често срещан мотив е Дървото на живота с три птици в клоните му. В библейски план, три гълъба се асоциират със Светата Троица (Tsutsiev, 2015: р. 67). Според Цигараев три вълшебни птици – „медиатори на свещенното дърво“ обозначават три сакрални зони по вертикала – връх, средна и ниска част, на които съответстват небесен, земен и подземен светове (Tsagaraev, 2000: р. 32). Цуциев доразвива приказната концепция в съответствие със сюжета за три сестри – три вълшебни птици при Златната ябълка, която – както твърди Цигараев – също символизира Дървото на живота, както и знанието. А неговите златни плодове са грижливо пазени от трите птици-вълшебници – фабула, широко застъпена в руските народни приказки.

Фиг. 25. Мотиви от индиански композиции

Фиг. 26. Руско декоративно и керамично изкуство

Хансард ни запознава с идеи от тибетската традиция, по-специално Бьон учението, според което винаги в една съзидателна връзка между две души присъства „трети участник“, който представлява самата връзка в духовен пан. Съгласно това учение, третата птица има за задача да се грижи за силата на отношенията между другите две и да засилва, подхранва всички резултати, постигнати от класическата формула „двойка птици“ (Hansard, 2006: pp. 46-48).

Четири птици на Дървото на живота символизират четирите посоки на света. Тази идея присъства в индийски, мексикански, руски епос (Tokarev, 1980: pp. 402-403). Посочва се наратив, според който четири митични същества се намират на Дървото на живота и гледат в четирите посоки. Четири вятъра люлеят клоните на Дървото на живота.

Фиг. 27. Руско декоративно изкуство

Фиг. 28. Европейски интерпретации

Често фрагменти от Дървото заедно с птиците се изобразявало в четиристранни розети, които сочат посоките на света. А птиците на тях били съответно 4 или 8.

Фиг. 29. Орнаменти от Северна Осетия, 19-20 в. (Tsutsiev, 2015: pp. 89-99)

Така структурирания модел на Дървото на живота, ориентирано в четирите посоки, с две оси на симетрия, постепенно се е превърнал в мотив за бродерия и дърворезба (Tsutsiev, 2015: p. 61). Джейн Стивенсон разказва за визуален образ на египетско Дърво на живота с пет птици, които символизират „надежда, любов, радост, благополучие и скръб. Четири от птиците гледат на изток, т.е. в бъдещето и само една на име Удод – на запад, в миналото“. Според същия автор, съществува още една версия на символиката на нетте птици на Дървото на живота, която според него е сходна на първата, а именно: птиците символизират етапи от човешкия живот – детство, юношество, младост, зрялост и старост. Първите четири птици отново гледат „на изток, към Нил“, а петата - Удод– „на запад, към долината на мъртвите“. Авторът продължава своя коментар: „Докато обичаш, надяваш се и вярваш, строиш планове и с радост чакаш новия ден – твоето дърво на живота е живо, зелено и с пеещи птици... а ако мислиш само за миналото, ти си заселил своето дърво на живота с птици Удод, заедно с тях охкаш и се оплакваш и твоето дърво се превръща в дърва ...на тревата в двора. Интересно е, че в класическите египетски изображения на Дърво на живота с пет птици, очите на петата птица Удод са нарисувани като човешки, а на останалите птици очите са птичи“ (Stevenson, 2014: pp. 2-3). Дали се има предвид, че в природата отношението към живота е по-мъдро, а колкото повече се гледа с очите на хората – отношението е по-незряло, лишено понякога от естественото състояние на радост?

Фиг. 30. Вероника Нелсон, стенорис

Фиг. 31. Египетско Дърво на живота - по материали на Стивънсон

Съществува идеята, че изображение на Дървото на живота със седем птици по клоните се рисува в чест на християнския празник Благовещение (Tsutsiev, 2015: p. 73).

Фиг. 32. Металопластика от Таити

Фиг. 33. Стъклопластика, Мурано, Италия

Фиг. 34. Пано в парк в централна Америка

Какво символизират седемте птици? „Когато Дева Мария е изобразена, заобиколена от седем гълъбци, тя представя Mater sapientiae, майката на мъдростта“ (Prior, 1993: p. 40). Седем са дните от седмицата, а седмият от тях, неделята е отреден за почивка на Господ. Седем са континентите на нашата планета, Седем са основните цветове на дъгата, седем са музикалните тонове, Седем денонощия продължава лунната фаза. В руското християнство има традиция на Благовещение да се пускат на свобода седем диви птици. Числото седем е числото на Сътворението. Според Свещеното писание седем е съвършеното число. То управлява времето и пространството. Вероятно затова седемте птици на Дървото на живота, готови да излетят, символизират оповестяването на толкова значимо събитие – предстоящото

идване на Младенеца, тяхната песен е в синхрон с Благата вест. В книгата „Откровение“ в Новия завет числото 7 се появява често: 7 църкви, 7 златни свещника, 7 звезди, 7 лампи, 7 печата, 7 царе. Не само в Християнството числото седем има тайнствено, мистично значение. В Египет седем е символ на вечния живот, числото на бог Озирис. В древна Гърция седем е символ на Аполон. Аполон се родил в седмия ден на месеца, а неговата лира имала седем струни. В ислямската традиция съществуват седем невести и седем земи, седем врати на рая и седем стъпала на ада, седем пророци — Адам, Ной, Авраам, Моисей, Давид, Иисус, Мохамед. Мож би затова в различни части на света можем да намерим визуалния образ на Дървото на живота със седем птици по клоните.

Фиг. 35. Вероника Нелсон, стенопис - Дванадесет гълъба на клоните на Дървото на живота символизируют дванадесетте апостола (Торогов, 2011: р. 4).

Фиг. 36. Нанси, Лондон, пано

Фиг. 37. Металопластика, Хаити

В някои случаи се наблюдава антропологизиране на птиците по клоните на Дървото на живота. Може да се предположи, че Дървото с дванадесетте апостола е идеен отзвук от Йесеевото дърво.

Фиг. 38. Дърво Йесеево в Рилски манастир

Фиг. 39. Дървото на живота – църковна пластика, Италия

Фиг. 40. Дърво Йесеево в руската иконопис

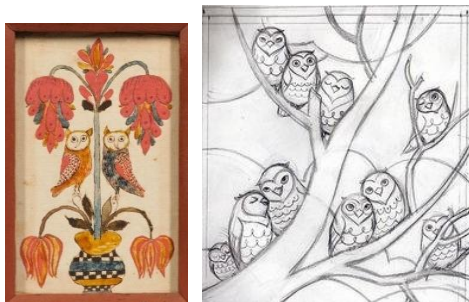
Дали антропологизирането и допълнителното одухотворяване на образите на птиците на Дървото та живота е довело до Дърветата със светии и апостоли или образът на Йесеевото дърво е повод за композиране на дървета със седем, дванадесет птици или друг брой, свързан с християнски наратив? Предстои да се проучат образци на християнското и декоративно изкуства и да се изведат евентуални връзки между тях. Естествено, съществуват образи на Дървото на живота с различен от изброените числа птици по клоните. Темата е отворена и предстоят изследвания и систематизация на символиката, носена от броя птици на Дървото в различни жанрове на визуалните изкуства.

Птиците на Дървото на живота са различни. Според Цуциев, те са „гълъби, орли или абстрактни птици с неопределена порода“. Действително, в повечето случаи птиците са силно стилизирани. Но има и изображения, в които породата на птиците се разпознава и тя носи своя символика. Орелът е символ на победата и на духовното познание. „Той се появява за първи път като воинска емблема у персийците... Но орелът винаги е бил символ и на Божията любов... Орлите били свещени птици“ (Prior, 1993: p. 38). Гълъбът – според Приор – е символ на любовта. В библейски план – ако птицата е гълъб – тя е символ на спасение и олицетворява Светият Дух (Tsutsiev, 2015: p. 67). „Гълъбицата се свързва с Божията майка... Знаем, че именно гълъбицата донесла на Ной маслинен клонка... Когато Йоан предтеча кръстил Исус, Духът слязъл над него в образа на гълъбица. ... Гълъбицата символизира третото лице от християнската троица“ (Prior, 1993: p. 40). Свикнали сме и с образа на гълъб като символ на мира.

„Кукумявката, емблема на Атина Палада, е птицата на мъдростта. В Тибет тя символизирала ученика, усамотен в духовното си уединение“ (Prior, 1993: p. 42).

Фиг. 41. Дървета на знанието със сови по клоните в руското декоративно изкуство

Паунът е символ на безсмъртието, защото през есента перата му опадват, а през пролетта му поникват нови...Кръговете, които украсяват опашката на пауна, представляват очите на Аргус, натоварен от Хера да пази кравата Ио“ (Prior, 1993: p. 45).

Фиг. 42. Полско и украинско декоративно изкуство

Според Цуциев „пауните са царски птици, символ на Слънцето, на Космоса и изобилието, плодородието и безсмъртието“. Следователно, те в още по-голяма степен предвещават и пожелават всички ценни за човечеството блага (Tsutsiev, 2015: p. 66).

Фиг. 43. Маслих, Руско керамично изкуство Украински мотив, бродерия

Фиг. 44. Мотив от руска шевица Мозаечен под в апсидата на базиликата Афентели на о.Лесбос, V-VI в.

Фиг. 45. Руско народно творчество – палех и хохлома

„От Средновековието насам петелът стои на върха на покрива и на камбанариите като символ на бдителността и покровител срещу злите духове. Петелът е слънчева птица и с песента си прогонвал демоните и техните помощници“ (Prior, 1993: p. 48).

Фиг. 46. Петли в руското и полското декоративно изкуство

Естествено, птичият свят е многоброен и е трудно да се анализира, а и най-вероятно изброените птици имат и допълнителна символика. Направен е кракък преглед на най-основните значения при изобразяване на образите на птици. Птиците – стилизирани или не, откриваме в културата на много места по света, върху предмети от бита:

Фиг. 47. Съдове с изображения на птици при Дървото на живота от Дагестан и Украйна (Tsutsiev, 2015)

Фиг. 48. Чипровски килими със стилизирани мотиви на птици върху Дървото на живота

Това е само една малка част от творчеството на знайни и незнайни майстори и художници, които са изразили визуално своето усещане за присъствието на птиците върху Дървото на живота.

Темата за птиците на Дървото на живота е много интересна за учениците в часовете по изобразително изкуство и компютърна графика в средното училище. Подходяща е за разработване, тъй като стимулира силно въображението, както и символното и абстрактното възприятие и мислене на учениците. Някои от ученическите творби са следните:

Фиг. 49. Ученически творби

Темата за птиците на Дървото на живота е неизчерпаема и дава възможност на всеки учител да я развие творчески. Често самите

ученици откриват интересни факти от историята и културата на народите, свързани с птичето присъствие на Дървото на живота. А творческото пресъздаване на композиции по темата способства както за обогатяване на символната култура на учениците, така и за развитие на знания и умения по предметите изобразително изкуство и компютърна графика.

Online Resources (Интернет източници)

- Stevenson, J. (2014).** Tree of Life, 2014 (In Bulgarian: Стивенсон, Дж. Дървото на живота, 2014, [<https://janesevenstones.livejournal.com/423135.html>], (Last view: 20.09.2019])
- Toporov, V. (2011).** Tree of Life - a symbol of peace, 2011 (In Russian: Топоров, В. Древо Жизни-символ мироустройства, 2011), [<http://www.shield-of-culture.org/viewtopic.php?f=286>], (Last view: 20.09.2019])

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- Engels, F. (1978).** Anti-During, Thought, Moscow, 1978. (In Russian) / [Енгелс, Ф., Анти-Дюринг, Мысль, Москва, 1978.]
- Hansard, K. (2006).** The Tibetan Art of Positive Thinking, Hermes, Plovdiv, 2006. (In Bulgarian) / [Хансард, К. Тибетското изкуство на позитивното мислене, Хермес, Пловдив, 2006.]
- Heinrich, A. (1995).** Early medieval catacomb burial grounds in the villages of Chmi and Koban (based on the materials of the Vienna Museum of Natural History), Alana: History and Culture. Alanica - III. Vladikavkaz, 1995. (In Russian) / [Хайнрих А. Раннесредневековые катакомбные могильники у селений Чми и Кобан (по материалам Венского естественно-исторического музея), Аланы: история и культура. Alanica — III. Владикавказ, 1995.]
- Kuzmina, E. E. (1976).** On the semantics of images on the Chertomlytsky vase, Soviet archeology. 1976, No. 3. (In Russian) / [Кузьмина Е. Е. О семантике изображений на чертомлыцкой вазе, Советская археология. 1976, № 3.]
- Machinsky, D. A. (1978).** The Pectoral of Tolstoy's Tomb and the Great Female Deities of Scythia, Culture of the East. Antiquity and the early Middle Ages. L., 1978. (In Russian) / [Мачинский Д. А. Пектораль из Толстой Могилы и великие женские божества Скифии, Культура Востока. Древность и раннее средневековье. Л., 1978.]

- Maslova, G. S. (1978).** The ornament of Russian folk embroidery as a historical and ethnographic source. М., 1978. (In Russian) / [Маслова Г. С. Орнамент русской народной вышивки как историко-этнографический источник. М., 1978.]
- Prior, J. (1993).** Universal Symbols, Gutoranov and Son, Sofia, 1993 (In Bulgarian) / [Приор, Ж. Универсалните символи, Гуторанов и син, София, 1993]
- Prop, V. Ya. (1995).** Historical Roots of the Magic Tale, ed. Window, Sofia, 1995. (In Bulgarian) / [Проп, В.Я., Исторически корени на вълшебната приказка, изд. Прозорец, София, 1995.]
- Tokarev, S. (1980).** Myths of the peoples of the world, Encyclopedia, ed. Soviet Encyclopedia, Moscow, 1980. (In Russian) / [Токарев, С. Мифы народов мира, Энциклопедия, изд. Советская энциклопедия, Москва, 1980.]
- Tsagaraev, V. A. (2000).** Golden apple orchard: history, mythology, art, semantics. Vladikavkaz, 2000. (In Russian) / [Цагараев В. А. Золотая яблоня нартов: история, мифология, искусство, семантика. Владикавказ, 2000.]
- Tsutsiev, A. (2015).** A pair of birds on the tree of life (Ossetian ornament as historical source): monograph, Vladikavkaz, 2015. (In Russian) / [Цуциев, А. Пара птиц на дереве жизни (Осетинский орнамент как исторический источник): монография, Владикавказ, 2015.]

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО: ОПАЗВАНЕ, ПРЕДСТАВЯНЕ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

CULTURAL AND
HISTORICAL
HERITAGE

PRESERVATION
PRESENTATION
DIGITIZATION

Съставители
Галина Богданова
Ваня Матеева

Editors
Galina Bogdanova
Vanya Mateeva

Материалите в сборника са обект на авторско право. Разрешава се безвъзмездно ползване на техни електронни/ хартиени копия само за лична употреба или обучение, при пълно цитиране на текущата страница и след писмена декларация от цитиращия за липса на търговски намерения. За копиране под друга форма, препубликуване или публикуване на сървъри се изисква писмено разрешение и/или заплащане.

This work is subject to copyright. Open and free of charge use of digital/hard copies of publications is granted only for personal or educational use, with full citation of the current page, and after written declaration of the quoting side for not-commercial intention. For any other reproducing types, re-publishing, photocopying, recording, or any other storage retrieval system/ server written permission and/or fee is required.

© Авторски колектив, 2019

© Authors` Group, 2019

Технически редактори:
Николай Ноев
Калина Сотирова-Вълкова
Каляян Николов

Technical editors:
Nikolay Noev
Kalina Sofirova-Valkova
Kaloyan Nikolov

Научна поредица: том 5, брой 2 (7)/2019
Science series: vol. 5, issue 2 (7)/2019

www.math.bas.bg/vt/kin
ISSN: 2367-8038